

СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХЛІБОПЕКАРНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Досліджується сучасний стан та основні тенденції інноваційної активності підприємств хлібопекарної промисловості за видами економічної діяльності, інноваційних впроваджень і інноваційної продукції, що впроваджується

Вступ. Інноваційний розвиток є рушійною силою, яка спроможна забезпечити економічну незалежність України, подолати розрив із розвиненими державами. Дослідження результатів інноваційного розвитку хлібопекарної промисловості та порівняння її із іншими галузями допоможе визначити основні напрями її розвитку промисловості, на яких потрібно зосередити свої зусилля сьогодні, щоб отримати бажаний результат завтра.

Постановка проблеми. Відтворювані працею продуктивні сили базуються на використанні законів розвитку природи, пізнання яких здійснюється в процесі наукової діяльності, в результаті чого людство озброюється науковими знаннями, які матеріалізуються і перетворюються в джерело економії суспільної праці. Розвиток суспільства органічно пов'язаний із прогресом виробничих сил. Якісне їх перетворення базується на досягненнях науки і техніки, в широкому їх застосуванні в усіх сферах економічної діяльності.

Побудова високоефективної інноваційної національної системи передбачає не тільки розвиток наукової діяльності держави але й інноваційної діяльності промислових підприємств. На підприємствах хлібопекарної промисловості впровадження інновацій є актуальним і важливим завданням, від вирішення якого залежить забезпечення випуску якісної, конкурентоспроможної продукції.

Для розроблення та планування напрямків інноваційної діяльності підприємств хлібопекарної промисловості необхідно спочатку провести кількісний і якісний аналіз інноваційного розвитку галузі. Кількісний аналіз дозволить нам визначити масштаб і обсяг інноваційної діяльності в галузі порівняно зі всією промисловістю. Якісний аналіз дозволить оцінити ефективність інноваційної діяльності і обґрунтувати її подальші напрями інноваційного розвитку. Цим обґрунтовується важливість аналізу інноваційної активності підприємств хлібопекарної промисловості за видами інноваційної активності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом все більше розглядаються проблеми побудови національної інноваційної системи і, відповідно,

Таблиця 1. Динаміка інноваційно-активних підприємств в хлібопекарній промисловості

Кількість підприємств хлібопекарної галузі	Роки								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Що займалися інноваційною діяльністю, одиниць	55	568	536	44	35	29	42	57	60
У % до 2000 року	100	У 10 разів	У 9,7 разів	80	63,6	52,7	76,4	103,6	109,1
Їх питома вага в загальній кількості досліджуваних підприємств харчової промисловості, %	0,64	6,52	6,08	0,49	0,41	0,35	0,5	0,73	2,22
Їх питома вага в загальній кількості інноваційно-активних підприємств харчової промисловості, %	20,6	20,2	20,2	15,7	15	17,5	17,3	16,6	19,4

(Розраховано за даними Держкомстату України)

За 2000-2007 роки спостерігалось зниження питомої ваги інноваційно-активних підприємств хлібопекарної промисловості у кількості інноваційно-активних підприємств харчової промисловості, що є свідченням значного зниження кількості підприємств, які займаються інноваційною діяльністю у промисловості на фоні незначного скорочення загальної кількості інноваційно-активних підприємств харчової промисловості. У 2005-2007 роках відбулося зниження цього показника, яке обумовлено зростанням

в сферу аналізу підпадають макроекономічні фактори розвитку. Дослідженням стану інноваційного розвитку промисловості і окремих регіонів України займалися провідні вчені [1],[2],[3],[4]. Але практично відсутні галузеві дослідження щодо інноваційної діяльності, в тому числі в хлібопекарній промисловості України. Інноваційні цикли в різних галузях приймають різні форми, ідентифікація їхніх стадій дуже важлива для побудови інноваційної стратегії розвитку для підприємства. Кожній стадії відповідає власна структура ризиків, винагород, які залежать від сприйняття споживачами нової продукції.

Мета роботи. Оцінити динаміку, тенденції інноваційної активності підприємств і визначити основні проблеми, що виникають у хлібопекарній промисловості в процесі здійснення інноваційної діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. У 2005 році кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю у хлібопекарній промисловості, зменшилася, порівняно із 2000 роком, майже удвічі (табл. 1), але за 2006-2008 роки знов вийшла на цей рівень. У 2008 році інноваційно активних підприємств галузі було на 9,1 % більше ніж у 2000 році.

Питома вага інноваційно-активних підприємств хлібопекарної промисловості у загальній кількості інноваційно-активних підприємств харчової промисловості також знизилася (табл. 1) і становила у 2008 році 19,4 % проти 20,6 % у 2000 році, що говорить про те, що темпи зниження інноваційної активності в хлібопекарній промисловості більш явно виражені, ніж аналогічні показники в харчовій промисловості. Так, у 2000 р. серед інноваційно-активних підприємств харчової промисловості кожне п'яте відносилось до хлібопекарної промисловості, у 2007 – кожне шосте, а у 2008 – знов майже кожне п'яте. Питома вага інноваційно-активних підприємств хлібопекарної промисловості у загальній кількості підприємств харчової промисловості змінювалася хвилювато і є незначною, у 2007 р. вона становила лише 0,73 %, а у 2008 – 2,22 %.

кількості інноваційно-активних підприємств хлібопекарної промисловості на фоні зниження кількості підприємств харчової промисловості. Таке уповільнення темпів свідчить про зниження рівня інноваційної активності, а також про низьку мотивацію щодо інноваційної діяльності на підприємствах галузі.

Неможливо оцінити обсяги інноваційної діяльності промисловості без дослідження обсягів реалізації інноваційної продукції. Аналіз табл. 2 показав, що обсяг

реалізованої інноваційної продукції у хлібопекарній промисловості за період 2000-2002 роки зростав більшими темпами, ніж обсяги реалізованої продукції, а з 2003 року в промисловості намітилася негативна тенденція, яка була подолана лише у 2007 році (100,2 % рівня 2000 року). У 2008 році відбулося значне скорочення обсягу реалізації інноваційної продукції у хлібопекарній промисловості, що становило лише 33,8 % рівня 2000 року.

Починаючи з 2004 року, у хлібопекарній промисловості починається експорт інноваційної продукції за межі України, це говорить про незначне підвищення рівня конкурентоспроможності продукції. Питома вага орієнтованої на експорт інноваційної продукції у загальному обсязі інноваційної продукції становила у 2004 р. – 2 %, у 2005 – 3,7 %, у 2006 – 0,04 %, а у 2008 – 0,6 %. Тоді як у середньому

по харчовій промисловості цей показник становив у 2004 р. – 12,4 %, у 2005 – 18 %, у 2006 – 12,8 %, а у 2008 – 17,9 %. За цим показником промисловість значно відстає від середньопромислових пропорцій як у харчовій промисловості, так і у всій промисловості України. Не дивлячись на тенденції зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції, у тому числі і за межі України, сам масштаб зростання і його величина недостатні і не свідчать про суттєві якісні зрушення у інноваційному розвитку промисловості.

За 2000-2008 роки обсяг реалізованої промислової продукції в хлібопекарній промисловості виріс у 2,1 рази, тоді як обсяг реалізованої інноваційної продукції знизився утричі (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка реалізованої* інноваційної продукції в хлібопекарній промисловості

Показник	Роки								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн.	3260705	3581709	3280962	3675776	5163300	5111631	4338016	5023433	6732582,8
У % до 2000 року	100,0	109,8	100,6	112,7	158,3	156,8	133	154,1	206,5
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, тис. грн.	153715	182303	242998	50118	39808	100058	112983	154005	193084,5
У % до 2000 року	100,0	118,6	158,1	32,6	25,9	65,1	73,5	100,2	33,8
у тому числі:									
продукція, що зазнала суттєвих технологічних змін або заново впроваджена ²	74616,9	85835,3	127006,5	30883,1	17426,4	67484,5	44861,1	87355,5	51889,2
У % до 2000 року	100,0	115	170,2	41,4	23,4	90,4	60,1	117,1	69,5
удосконалена продукція ³	52760,6	50671,1	44185,8	13444,9	9008,4	27758,1	38135,1	66649,2	141195,3
У % до 2000 року	100,0	96	83,7	25,5	17,1	52,6	72,3	126,3	267,6
інша інноваційна продукція, упроваджена протягом трьох останніх років	26338,4	45796,6	71805,7	5789,7	13373,5	4815,3	29986,6	–	–
У % до 2000 року	100,0	173,9	272,6	22	50,8	18,3	113,9	–	–
Продукція, що вироблена на основі діючих ліцензійних договорів	5673,5	–	901,8	108,3	–	–	–	–	–
Продукція, що реалізована за межі України	0	0	0	0,2	783,4	3363,8	47,7	927,2	296,1
Питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції хлібопекарної галузі, %	4,7	5,1	7,4	1,4	0,8	2	2,6	3,1	0,8
Питома вага інноваційної продукції на експорт в загальному обсязі інноваційної продукції хлібопекарної галузі, %	–	–	–	–	1,97	3,36	0,04	0,6	0,6

¹ До 2003 р. – відвантажена інноваційна продукція;

² З 2007 р. – продукція, що є новою для ринку;

³ З 2007 р. – продукція, що є новою для підприємства.

(Розраховано за даними Держкомстату України)

Кожна галузь розвивається еволюційно, а еволюція розвитку повинна передбачати послідовне виконання інноваційних задач у відповідності із можливостями техніко-технологічного і економічного розвитку. Відсутність системності в обґрунтуванні напрямів інноваційного розвитку зводить нанівець досягнення минулих періодів і не сприятиме досягненню результатів у майбутньому.

Питома вага продукції, що зазнала суттєвих технологічних змін або заново впроваджена, за 2000-2006 роки змінювалася хвилеподібно в межах від 39,7 % у 2006 р. до 67,4 % у 2005 р. Оскільки сам обсяг такої продукції поступово знижується, починаючи із 2003 року, то нема підстав говорити про якісні зрушення щодо випуску інноваційної продукції. (табл. 3).

Таблиця 3. Структура реалізованої інноваційної продукції у хлібопекарній промисловості, % до підсумку

Реалізована інноваційна продукція	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100
В тому числі:									
продукція, що зазнала суттєвих технологічних змін або заново впроваджена ¹	48,5	47,1	52,3	61,6	43,8	67,4	39,7	56,7	26,9
удосконалена продукція ²	34,3	27,8	18,2	26,8	22,6	27,7	33,8	43,3	73,1
інша інноваційна продукція	17,1	25,1	29,5	11,6	33,6	4,8	26,5	–	–

¹ З 2007 р. – продукція, що є новою для ринку;

² З 2007 р. – продукція, що є новою для підприємства.

(Розраховано за даними Держкомстату України)

З 2007 року відбулися зміни в обліку інноваційної продукції в статистичній звітності, тепер ця продукція розподіляється на ту, що є новою для ринку, і ту, що є новою для підприємства. Розподіл інноваційної продукції за цими видами був наступний: 56,7 % у 2007 році і 26,9 % – у 2008 продукції є новою для ринку і 43,3 % у 2007 році і 73,1 % – у 2008 – новою для підприємства. Значна частка інновацій ринкової новизни у 2007 році свідчить про те, що на ринку існують сегменти, в яких є значний потенціал інноваційного розвитку підприємств щодо забезпечення населення новими якісними продуктами, але у 2008 році цей потенціал не використовувався повною мірою.

Аналіз питомої ваги інноваційної продукції хлібопекарної промисловості в загальному обсязі інноваційної продукції харчової промисловості (табл. 4) показав, що в інноваційній продукції харчової промисловості виробництво хліба і хлібобулочних виробів складало у 2008 році лише 4,2 % проти 8,4 % у 2000. Аналогічна картина характерна і для розподілу продукції за видами. Якщо у 2000 році кожна 5 гривня продукції, що зазнала суттєвих технологічних змін або заново впроваджена протягом останніх трьох років, в харчовій промисловості створювалась при виробництві хліба і хлібобулочних виробів, то у 2005 році – це лише кожна 30 гривня, у 2006 – кожна 50, а у 2008 – кожна 37.

У хлібопекарній промисловості, якщо не будуть подолані ці негативні тенденції падіння обсягу реалізованої інноваційної продукції взагалі і за рівнем

новизни, це призведе до зупинення інноваційного розвитку або до його низького рівня. Для харчової і хлібопекарної промисловості впровадження нових видів продукції на ринку в теперішній час є основним видом інноваційної діяльності. Особливо в умовах незначних змін техніко-технологічного розвитку промисловості. Проведений аналіз говорить про те, що інноваційний розвиток промисловості потребує пошуку інших напрямів. Це може бути пошук нових сфер задоволення потреб споживачів, нові підходи до продажу і реалізації продукції, створення нової культури споживання продукції.

Випуск інноваційної продукції буде виправданим лише в тому випадку, коли зростання обсягу реалізації інноваційної продукції буде сприяти зростанню прибутку іще більшими темпами.

Залежність обсягу реалізованої інноваційної продукції (Y) від обсягу продукції, що зазнала суттєвих технологічних змін або заново впроваджена протягом останніх трьох років (X), описується регресійним рівнянням $Y=3998,18+1,97X$. Коефіцієнт кореляції $R=0,9777$ свідчить про тісний зв'язок між досліджуваними явищами. Коефіцієнт Фішера $F=86,51$ і стандартна похибка 14,5 % говорять про достовірність даної моделі. Коефіцієнт регресії $A1=1,97$ і показує, що збільшення обсягу продукції, що зазнала суттєвих технологічних змін, на 1 гривню збільшить обсяг реалізованої інноваційної продукції на 1,97 грн.

Таблиця 4. Питома вага інноваційної продукції хлібопекарної промисловості у продукції підприємств харчової промисловості, %

Інноваційна реалізована продукція	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Всього	8,4	5,3	6,1	3,0	1,4	2,8	3,0	3,4	4,2	
В тому числі:										
продукція, що зазнала суттєвих технологічних змін або заново впроваджена протягом останніх трьох років ¹	8,2	4,1	7,3	4,2	0,9	2,9	2,0	4,9	2,7	
продукція, удосконалена протягом трьох останніх років ²	11,1	5,2	2,6	2,1	2,4	5,0	8,8	2,4	5,3	
інша інноваційна продукція, упроваджена протягом трьох останніх років	5,8	11,9	13,4	2,0	2,6	0,7	2,7	–	–	

¹ З 2007 р. – продукція, що є новою для ринку;

² З 2007 р. – продукція, що є новою для підприємства.

(Розраховано за даними Держкомстату України)

Аналіз витрат на технологічні інновації в хлібопекарній промисловості (табл. 5) показав нерівномірну хвилеподібну динаміку змін, яка не корелює із обсягом реалізованої інноваційної продукції (коефіцієнт кореляції 0,2).

Таблиця 5. Витрати на технологічні інновації в хлібопекарній промисловості

Інноваційні витрати	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Загальна сума витрат, тис. грн.	17376,9	6072,7	26840,9	15093,5	10124,5	33362,9	39639,5	47122,4	62838,3
У % до 2000 року	100	34,9	154,5	86,9	58,3	192	228,1	271,2	361,6
У тому числі за напрямками:									
дослідження і розробки ¹	43,1	17	63,3	33,9	8,3	4	4031,7	172,8	50,7
придбання нових технологій ²	2,7	6,2	21,6	434,2	11,7	0	0	1001,9	86,3
виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, упровадження нових методів їх виробництва	6754,4	447,8	5576,7	2016,7	270,5	338,5	141,4	–	–
придбання машин, обладнання, установок ³	5017,4	5169,9	19760,8	12319,2	9679,2	31628,2	34979,6	41025,4	60595,5
маркетинг, реклама ⁴	80,7	302,9	217,6	144,1	132,1	130,7	281,9	–	–
інші витрати	5478,6	128,9	1200,9	145,4	22,7	1261,5	204,9	4922,3	2105,8

¹ З 2007 року – внутрішні науково-дослідні розробки;

² З 2007 року – придбання науково-дослідних розробок і інших зовнішніх знань;

³ З 2007 р. – придбання машин, обладнання та програмного забезпечення;

⁴ З 2007 р. – показник віднесено до інших витрат.

(Розраховано за даними Держкомстату України)

За 2003-2006 роки відбулися зміни в структурі продуктових і процесових витрат у загальній сумі витрат на технологічні інновації (табл. 6). Так, якщо у 2003 році питома вага продуктових витрат складала 32,14 %, то у 2005 – 4,93 %, а у 2006 – 20,9 %. Це говорить про те, що виробництво хліба та хлібобулочних виробів останнім часом потребує процесових інновацій через низький техніко-технологічний рівень розвитку виробництва. Для традиційних

галузей, до яких відноситься досліджувана, найбільш характерним є збільшення частки продуктових інновацій, так як асортиментна диверсифікація, поруч із підвищенням якості і ефективною ціновою політикою, виступають в якості основних чинників забезпечення конкурентоспроможності підприємства. У цій промисловості причиною появи інновацій повинно виступати уподобання споживачів.

Таблиця 6. Витрати на продуктові і процесові інновації у хлібопекарній промисловості

Показники	Роки			
	2003	2004	2005	2006
Продуктові інновації, тис. грн.	4850,6	3140,5	1644,8	8267
Процесові інновації, тис. грн.	10242,9	6984	31718,1	31372,5
Питома вага продуктивних витрат в загальній сумі, %	32,14	31,02	4,93	20,9
Питома вага процесових витрат в загальній сумі, %	67,86	68,98	95,07	79,1

(Розраховано за даними Держкомстату України)

За 2000-2008 роки відбулися суттєві зміни в структурі витрат на технологічні інновації в хлібопекарній промисловості (табл. 7). Так, якщо у 2000 році питома вага витрат на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій, становила 28,87 %, то у 2008 – 96,4 %. Зовсім низькими в загальній структурі витрат є витрати на дослідження, розробку й придбання нових технологій. Фінансування досліджень і розробок вважається пріоритетним напрямом інноваційної діяльності, оскільки цей напрям пов'язує між собою науку і виробництво і сприяє створенню наукових знань, які в подальшому впровадженні у виробництво приносять

найбільш позитивні зміни і суттєві інноваційні перетворення. Але в хлібопекарній промисловості питома вага витрат на дослідження і розробки вкрай низька. Цей показник у 2008 році склав лише 0,1 % загальної кількості витрат на технологічні інновації проти 0,2 % у 2000 р. Для цієї промисловості також притаманна низька частка інноваційних витрат на маркетинг і рекламу. Створення нової інноваційної продукції повинно починатись із визначення попиту, і потім через формування клієнтського капіталу. У створенні клієнтського капіталу маркетинг і реклама займають значне місце, що дозволить у майбутньому розширити кількість і обсяг випуску інноваційної продукції.

Таблиця 7. Структура витрат на технологічні інновації в хлібопекарній промисловості, %

Витрати на інноваційну діяльність	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Всього,	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
у тому числі за напрямками:										
дослідження і розробки ¹	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0	10,2	0,4	0,1	
придбання нових технологій ²	0,02	0,1	0,1	2,9	0,1	0	0	2,1	0,1	
виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, упровадження нових методів їх виробництва	38,9	7,4	20,8	13,4	2,7	1	0,4	–	–	
придбання машин, обладнання, установок ³	28,9	85,1	73,6	81,6	95,6	94,8	88,2	87,1	96,4	
маркетинг, реклама ⁴	0,5	5	0,8	1	1,3	0,4	0,7	–	–	
інші витрати	31,5	2,1	4,5	1	0,2	3,8	0,5	10,4	3,4	

¹ З 2007 року – внутрішні науково-дослідні розробки;² З 2007 року – придбання науково-дослідних розробок і інших зовнішніх знань;³ З 2007 р. – придбання машин, обладнання та програмного забезпечення;⁴ З 2007 р. – показник віднесено до інших витрат.

(Розраховано за даними Держкомстату України)

У 2005-2006 роках в структурі витрат на технологічні інновації майже відсутні витрати на придбання нових технологій, а за 2000-2004 рр. їх частка в загальних витратах була дуже низькою, від 0,02 % у 2000 році до 10,2 % у 2006 і 0,1 % у 2008 р. Це говорить, в першу чергу, про відсутність фінансових ресурсів на покупку нових технологій. Можливості радикальної заміни існуючих технологічних процесів промисловості вичерпані в зв'язку з їх зрілістю, а їх покращання і удосконалення стосуються лише заміни обладнання на більш сучасне, ресурсо- і енергозберігаюче.

Питома вага витрат на технологічні інновації в хлібопекарній промисловості в сумі аналогічних витрат харчової промисловості та перероблення сільськогосподарської сировини дуже незначна – 4,6 % у 2008 році (табл. 8). Це свідчить про вкрай низький рівень інноваційної активності промисловості.

Витрати на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій в хлібопекарній промисловості, починаючи із 2003 року випереджають

аналогічний показник у середньому по харчовій промисловості (табл. 8), але це не можна вважати позитивною тенденцією, оскільки оновлення технічного стану виробництва без залучення нових інноваційних технологій не сприяє ефективній інноваційній діяльності. Витрати на виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, упровадження нових методів їх виробництва за 2000-2004 роки в промисловості випереджають аналогічний показник у середньому по харчовій промисловості, але у 2005-2006 роках намітилося відставання. Цей напрям інноваційної діяльності говорить про те, що в промисловості проводилася робота із введення у виробництво інноваційних видів продукції, але динаміка показала, що обсяг цих робіт дуже значно знизився. Стійке відставання промисловості виробництва хліба та хлібобулочних виробів від середніх витрат на маркетинг і рекламу у харчовій промисловості свідчить про те, що даний вид інноваційної діяльності майже відсутній.

Таблиця 8. Питома вага витрат на інноваційну діяльність підприємств хлібопекарної промисловості у витратах харчової промисловості, %

Витрати на інноваційну діяльність	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Всього, у тому числі за напрямками:	5,2	1,8	4,3	2,8	1,9	4,0	4,9	2,7	4,6	
дослідження і розробки ¹	1,6	0,3	1,6	0,5	0,3	0,2	42,4	0,7	0,3	
придбання нових технологій ²	0,0	0,0	0,1	2,2	0,0	0,0	0,0	18,5	0,4	
виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, упровадження нових методів їх виробництва	32,9	2,1	18,8	19,3	4,8	1,4	0,8	–	–	

Продовження табл. 8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
придбання машин, обладнання, установок ¹	2,0	2,2	4,0	3,0	2,6	5,7	7,2	2,7	4,9
маркетинг, реклама ²	0,7	0,8	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	–	–
інші витрати	27,3	0,7	38,6	1,4	0,2	1,5	0,6	2,7	2,1

¹ З 2007 року – внутрішні науково-дослідні розробки;² З 2007 року – придбання науково-дослідних розробок і інших зовнішніх знань;³ З 2007 р. – придбання машин, обладнання та програмного забезпечення;⁴ З 2007 р. – показник віднесено до інших витрат.

(Розраховано за даними Держкомстату України)

Таким чином незначні витрати на технологічні інновації хлібопекарної промисловості в основному спрямовуються на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та на капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій без суттєвих інноваційних змін у обсягах інноваційної продукції і у збільшенні продуктивних інновацій, що не дозволить підприємствам у довгостроковому періоді суттєво покращити показники ефективності.

Аналіз структури витрат за джерелами фінансування інновацій (табл. 9) показав, що найбільшу частку у витратах в хлібопекарній промисловості за 2000-2008 роки складають власні кошти (93,2 % у 2000 році і 63 % у 2008). Починаючи з 2002 року в структурі витрат починають використовуватись кредити і в 2006 році їх частка в загальній структурі витрат склала вже 45,9 %, а у 2008 – 37 %, хоча сума кредитів на інноваційну діяльність незначна.

Можна вважати позитивним залучення додаткових джерел до фінансування інноваційної діяльності, так як це розширює можливості промисловості щодо інноваційного

розвитку. В умовах обмеженості загального обсягу фінансових ресурсів, відсутності нормативно-правового та інституційного середовища інноваційної діяльності зростає актуальність вибору джерел і механізмів використання її фінансування. У цьому зв'язку актуальним є пошук і використання інших джерел фінансування інноваційної діяльності, у тому числі залучення коштів іноземних інвесторів і банківського кредитування.

Інші джерела за абсолютними показниками не суттєві і майже не впливають на інноваційну діяльність підприємств промисловості. Для ефективної інноваційної діяльності власних коштів недостатньо, а для кредитів підприємства хлібопекарної промисловості недостатньо привабливі для банківських структур. З огляду на соціальну значущість виробництва хліба і хлібопродуктів, обмеженість джерел фінансування, внаслідок низької інвестиційної привабливості хлібопекарних підприємств виникає потреба щодо створення механізму підтримки інноваційної діяльності для тих галузей, які мають суттєве соціальне значення для населення.

Таблиця 9. Структура джерел фінансування інновацій хлібопекарної промисловості, %

Джерела фінансування інновацій	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
у тому числі за рахунок коштів:										
власних	93,2	99,8	90,2	58,2	81,2	64,3	54,1	55,1	63,0	
державного бюджету	–	–	–	–	–	–	–	0,1	–	
місцевих бюджетів	5,8	0,2	–	–	–	–	–	–	–	
позабюджетних фондів	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
вітчизняних інвесторів	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
іноземних інвесторів	–	–	–	36,1	–	–	–	–	–	
кредитів	1	–	7,6	3,8	18,8	35,7	45,9	44,8	37,0	
інші джерела	0	–	2,3	1,9	–	–	–	–	–	

(Розраховано за даними Держкомстату України)

Для аналізу масштабів загального вкладу результатів діяльності інноваційної діяльності промислових підприємств у національну економіку потрібно розглянути додаткові індикатори інноваційної активності (табл. 10). Так, частка витрат на інноваційну діяльність, у відсотках до обсягу реалізованої промислової продукції в хлібопекарній промисловості, значно нижче, ніж у всій промисловості і по роках змінюється хвилеподібно.

Таблиця 10. Динаміка індикаторів інноваційної активності хлібопекарної промисловості

Витрати на інноваційну діяльність	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Хлібопекарної галузі до обсягу реалізованої промислової продукції хлібопекарної галузі, %	0,53	0,17	0,82	0,41	0,2	0,65	0,91	0,94	0,93	
Харчової промисловості до обсягу реалізованої промислової продукції харчової промисловості, %	0,98	0,85	2,14	1,09	0,96	1,32	1,19	2,03	1,24	
Промисловості в цілому до обсягу реалізованої промислової продукції промисловості, %	1,36	1,3	1,68	1,33	1,4	1,5	1,34	1,81	1,54	
Хлібопекарної галузі до обсягу реалізованої інноваційної продукції в хлібопекарній галузі, %	11,3	3,3	11	30,1	25,4	33,3	35,1	30,6	32,54	
Харчової промисловості до обсягу реалізованої інноваційної продукції у харчовій промисловості, %	24,5	14,1	24	34,1	25,2	28,7	21,6	38,3	30,29	
Промисловості в цілому до обсягу реалізованої інноваційної продукції промисловості, %	14,5	19,1	23,9	23,8	24,1	23	19,9	27	26,17	
Коефіцієнт використання витрат на інноваційну діяльність в хлібопекарній галузі	8,8	30	9,1	3,3	3,9	3	2,9	3,3	3,1	
Коефіцієнт використання витрат на інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості	4,1	7,1	4,2	2,9	4	3,5	4,6	2,6	3,3	
Коефіцієнт використання витрат на інноваційну діяльність підприємств промисловості України	6,9	5,2	4,2	4,2	4,1	4,3	5	3,7	3,8	

(Розраховано за даними Держкомстату України)

Для оцінки результатів інноваційної активності промислових підприємств важливе значення має коефіцієнт використання витрат підприємств на інноваційну діяльність, який розраховується відношенням вартості обсягу реалізованої інноваційної продукції до загального обсягу витрат на інноваційну діяльність. Цей індикатор показує, скільки гривень реалізованої інноваційної продукції приходиться на гривню витрат на інноваційну діяльність. Результати аналізу свідчать про низький внесок інноваційної складової у розвиток промисловості. У 2008 році цей показник становив 3,1, у харчовій промисловості – 3,3, а у всій промисловості – 3,8 (табл. 10). Лише у 2001 році значення цього показника становило 30, але це більше пояснюється низькими витратами на інноваційну діяльність у цьому році.

В табл. 11 показані техніко-технологічні зміни, які відбулися у хлібопекарній галузі протягом 2006-2008 років. Аналіз показав, що у 2008 році кількість впроваджених нових технологічних процесів зростає

Таблиця 11. Техніко-технологічні зміни у хлібопекарній промисловості за 2006-2008 роки

Показники	Роки		
	2006	2007	2008
Впроваджено нових технологічних процесів, всього процесів	15	14	32
У % до впроваджених технологічних процесів у харчовій промисловості	19	6,7	7,8
У % до впроваджених технологічних процесів промисловості	1,3	1	0,8
З них маловідходних, ресурсозберігаючих, безвідходних процесів	6	5	8
У % до впроваджених процесів у харчовій промисловості	17,1	6,1	8,9
У % до впроваджених процесів промисловості	1,4	0,8	0,7
Впроваджено інноваційних видів продукції, найменувань продукції	145	104	111
У % до впроваджених інноваційних видів продукції у харчовій промисловості	31	25,6	27,4
У % до впроваджених інноваційних видів продукції у промисловості	6	4,1	4,6
З них матеріалів, виробів, продуктів	145	104	111
У % до впроваджених інноваційних видів продукції у харчовій промисловості	31,5	25,8	27,9
У % до впроваджених інноваційних видів продукції у промисловості	8,9	6,3	7,1

(Розраховано за даними Держкомстату України)

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Аналіз інноваційної діяльності підприємств хлібопекарної промисловості дозволив сформулювати такі основні висновки:

1. Рівень інноваційної активності промисловості дуже низький, оскільки у інноваційній діяльності приймає участь лише незначна кількість підприємств промисловості.

2. Обсяг реалізованої інноваційної продукції промисловості постійно знижується при відсутності інноваційних змін.

3. В структурі інноваційної продукції частка продукції, що зазнала суттєвих технологічних змін або заново впроваджена, складала у 2006 році 39,7%, а у 2007 році – продукція, що є новою для ринку – 56,7%, а у 2008 – 26,9%, але її обсяг незначний і має тенденцію до зниження.

4. Невеликі за обсягом витрати на інноваційну діяльність спрямовані в основному на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів, що не забезпечує інноваційне відтворення в промисловості. При цьому майже відсутні витрати на придбання нових технологій і дослідження і розробки.

5. Основні проблеми, які гальмують інноваційну діяльність в промисловості стосуються нестачі фінансових ресурсів на підприємствах.

6. Основні результати інноваційної діяльності, на які спрямовують свої зусилля підприємства, – це розширення асортименту продукції; збереження і розширення традиційних ринків збуту; забезпечення відповідності сучасним правилам і стандартам.

7. Коефіцієнт використання витрат підприємств промисловості на інноваційну діяльність малий, він показує, що у 2008 році на одну гривню витрат на інноваційну діяльність приходилося лише 3,1 гривні обсягу реалізованої інноваційної продукції.

За таких умов галузь виробництва хліба і хлібобулочних виробів може бути охарактеризована як

більше ніж удвічі порівняно із 2006 і 2007 роками, це становило 7,8 % загальної кількості впроваджених технологічних процесів у харчовій промисловості і 0,8 % до впроваджених технологічних процесів промисловості.

Кількість маловідходних, ресурсозберігаючих, безвідходних процесів у 2008 році також зростає порівняно із 2006 і 2007 роками і становила 8 одиниць, це становило 8,9 % загальної кількості впроваджених технологічних процесів у харчовій промисловості і 0,7 % до впроваджених технологічних процесів промисловості.

Кількість найменувань інноваційних видів продукції у 2008 році становило 111, це на 6,7 % більше ніж у 2007 році, але на 24 % менше ніж у 2006 році. Можна відмітити, що у 2006 році майже кожне третє найменування інноваційних видів продукції у харчовій промисловості приходилося на хлібопекарну галузь, а у 2007-2008 роках – майже кожне четверте. Всі впроваджені у хлібопекарній галузі інноваційні види продукції відносяться до матеріалів, виробів і продуктів.

традиційна із тривалими життєвими циклами продукції, а це потребує спрямування основних зусиль на створення продуктивних інновацій, які в свою чергу в подальшому призведуть до процесових на найбільш високому рівні техніко-технологічного розвитку підприємств. Промисловість потребує створення механізмів мотивації інноваційної діяльності і залучення інвестицій для забезпечення її ефективності, що призведе до підвищення рівня її конкурентоспроможності.

Список використаної літератури:

1. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / [за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І. Федулової]. – К.: "Основа", 2005. – с. 552.
2. *Одоток І.* Якісний рівень сучасних інноваційних перетворень в промисловому комплексі України / І. Одоток // Проблеми науки. – 2002. – № 12. – С. 33-36.
3. *Амоша О.* Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 28-32.
4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця]. – К.: Інститут економічного прогнозування; Фенікс, 2003. – 1008 с.

МОСТЕНСЬКА Тетяна Леонідівна – доктор економічних наук, професор Національного університету харчових технологій

Наукові інтереси:

– проблеми теорії та практики менеджменту підприємств

ФЕДУЛОВА І.В. – доктор економічних наук, доцент Національного університету харчових технологій

ЧЕРЕДА В.В. – генеральний директор Відкритого акціонерного товариства "Київ хліб"